

توتالیتاریسم فرهنگی از فاشیسم تا پوپولیسم در فرهنگ و هنر

محمود فاضلي

در گذشته فرمانروایان بعد از سرکوب رقیبان می‌توانستند پیروزی خود را جشن بگیرند و نیازی به حمایت توده مردم نداشتند، زیرا فقط با ترس شمشیر می‌توانستند آنان را به اطاعت وادار کنند. اما با اهمیت یافتن افکار عمومی و جایگاه مردم در مشروعیت حکومت‌ها، دیکتاتورهای مدرن در ظاهر هم که شده نیازمند پشتیبانی توده مردم شدند، بنابراین آنها به هنرمندانی که ایدئولوژی و ارزش‌های آن را تبلیغ و ترویج کنند نیاز داشتند. فاشیسم و پوپولیسم از معروف‌ترین دیکتاتورهای جدید هستند که با همراهی اکثریت، فاجعه آفریدند. فاشیسم و پوپولیسم از جمله «ایسم‌های» مبهم هستند. یکی از دلایل این ابهام آن است که این دو اصطلاح با خود معرفی نمی‌شوند و کار ساخت مدل مشخص را مشکل می‌کنند. دلیل دیگر آن است که این دو اصطلاح نوعی فرافکنی و دشنام محسوب می‌شوند. به همین دلیل پوپولیست‌ها را اغلب «عوام‌فریب» و فاشیست‌ها را «نژادپرست» یا «اقتدارگرا» می‌نامند. فاشیسم و پوپولیسم تنها یک حکومت یا وضعیت سیاسی نیستند و برای شناخت آن نیز نمی‌توان تنها به ابعاد و ویژگی‌های سیاسی آنها تکیه کرد. برای فهم بهتر از این حکومت‌ها باید ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی آنها را نیز شناخت. شناسایی این ویژگی‌ها کمک خواهد کرد تا آثار و فعالیت‌های هنری که با صبغه پوپولیستی و فاشیستی تولید و مصرف می‌شوند و به ترویج و بازتولید این فرهنگ می‌انجامند، نمایان شوند. اما چرا باید فاشیسم و پوپولیسم را دقیق‌تر شناخت؟ پاسخ آن است که امروز خطر فاشیسم و پوپولیسم به قوت دوران اوج آنها باقی است.

در امریکای لاتین پوپولیست‌های چپگرا مانند «هوگوچاوز»، «نیکلای مادورو» و «اوو مورالس»، در ترکیه، پوپولیسم مذهبی به رهبری «رجب طیب اردوغان»، در امریکا پوپولیست راست‌گرایی همچون «دونالد ترامپ»، در اروپا از پوپولیست‌های ایتالیا و فرانسوی تا گروه‌های نژادپرست فاشیست و راست‌های افراطی را تجربه کرده‌ایم. وجود این وضعیت ضرورت انجام مطالعه بیشتر در مورد ابعاد این پدیده‌ها را افزایش داده است. کتاب توتالیتاریسم فرهنگی دارای یک پیشگفتار و

سه گفتار است. در پیشگفتار، تفاوت استبداد سنتی با دیکتاتورهای مدرن یا همان حکومت‌های تمامیت‌خواه (توتالیتار) روشن می‌شود. در این پیشگفتار نویسنده نشان می‌دهد بین استبداد شرقی با دیکتاتور غربی تفاوت‌هایی وجود داشته است و توتالیتاریسم قرن بیستمی با هر دوی آنها متفاوت است. در گفتار اول ابعاد نظری، فلسفی، سیاسی و به‌ویژه فرهنگی فاشیسم تجزیه و تحلیل می‌شود و موضوعاتی مانند سینما، معماری، ورزش، آموزش و پرورش و خانواده در دوران فاشیست‌ها بررسی می‌شود. از آنجا که فاشیسم در معنای کلی آن مدنظر بوده است؛ در این بخش به سیاست‌های فرهنگی نازیسم در آلمان، بولشویسم در شوروی و انقلاب فرهنگی مائو در چین هم اشاره شده است. در بخشی از این گفتار آمده است: «هرچند حکومت‌های توتالیتار با دموکراسی، پارلمان و رای مردم رابطه خوبی ندارند، اما به‌شدت تمایل دارند که نشان دهند نظامی مردمی هستند و به همین دلیل مشتاق کشاندن مردم بر سر صندوق‌های رای و به‌ویژه نمایش حضور خیابانی آنها هستند. حکومت‌های استبدادی سنتی نقش چندانی برای مردم قائل نبودند و مشروعیت خود را به آنان ارجاع نمی‌دادند؛ درحالی که حکومت‌های توتالیتار معاصر مانند فاشیسم و استالینیسم در ظاهر هم که شده ادعای مشروعیت مردمی دارند.» در گفتار دوم کتاب، خواننده با مبحث پوپولیسم و ابعاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن آشنا می‌شود. نویسنده در تمایز پوپولیست از دموکرات می‌نویسد: «تفاوت بسیار مهم دموکراسی با پوپولیسم و فاشیسم این است که در دموکراسی هدف جلوگیری از تمرکز قدرت در دست یک فرد یا حزب و حتی اکثریت است؛ درحالی که پوپولیسم نگران تمرکز قدرت نیست. رهبران پوپولیست تمایل به انحلال مجلس، شوراها، تصمیم‌گیری، نهادهای قانونی و تضعیف استقلال قوه قضاییه دارند؛ یک رهبر پوپولیست آمادگی کاملی دارد تا همزمان چند وزارتخانه را به‌طور مستقیم اداره کند. درحالی که دموکرات‌ها به تفکیک قوا و پراکندگی قدرت اعتقاد دارند. آزادی و احترام به حقوق اقلیت‌ها خط قرمز دموکرات‌هاست و اگر اکثریت بخواهند این خطوط را بشکنند یک دموکرات واقعی با آنها همراه نمی‌شود. خط قرمز پوپولیست‌ها خواست اکثریت است هر چه باشد. پوپولیست‌ها حتی اگر باور داشته باشند نظر اکثریت نادرست است؛ هیچ‌گاه با آن مخالفت نمی‌کنند؛ درحالی که دموکرات‌ها از اینکه به نقد رای و نظر اکثریت بپردازند واهمه ندارند...» در گفتار سوم از تجربیاتی که حکومت‌های توتالیتاری و پوپولیستی برای ما به ارث گذاشته‌اند سخن گفته شده است. نویسنده در بخش پایانی کتاب نتیجه‌گیری کرده است که پوپولیسم، فاشیسم، استالینیسم، نازیسم، مائوئیسم و سایر اشکال حکومت‌های توتالیتار با «افراط‌گرایی» رابطه

